

DR. DIMITRIJA DEMETER I NJEGOVA OSTAVŠTINA U SPOMENIČKOJ KNJIŽNICI I ZBIRCI MAŽURANIĆ-BRLIĆ-RUŽIĆ

THE HERITAGE OF DR DIMITRIJA DEMETER IN THE MAŽURANIĆ-BRLIĆ-RUŽIĆ MEMORIAL LIBRARY AND COLLECTION

Theodor de Canziani Jakšić*

SUMMARY

The collections of the Mažuranić-Brlić-Ruzić Memorial Library and Archive in Rijeka contain, in addition to the libraries of Ivan, Antun and Matija Mazuranić and of Baron Kuslan, books from the library of Dimitrija Demeter. This Graeco-Croatian man of letters and doctor of medicine was the first modern Croatian playwright. Artefacts, paintings and furniture of the Demeter family are included in the collection, as well as books. Dimitrija Demeter (1811-1872), the son of Afratia and Theodor Demeter, was born into an affluent merchant family in Zagreb in 1811. His two sisters were to marry respected men from Croatian political and cultural life and his brothers became successful business men and founders of Lloyd Triestino. Dimitrija, however, initially devoted himself to science, studying at the medical faculty in Padua, where he graduated in 1834. In 1836 he received his doctorate, on the theme of meningitis. He later became one of the leading figures of the Croatian National Awakening. His main contributions were as an editor and playwright and he is widely regarded as the founder of modern Croatian drama. Not only did he write the plays 'The Field of Grobnik' and 'Teuta', publish articles and edit 'Danica', but he was a driving force behind, and promoter of, the Croatian theatre on St Mark's Square in Zagreb. A portrait of Dimitrija Demeter can still be seen in the Galileo Chamber (dei magnifici quaranta) at the University of Padua, immediately behind the famous Galileo Galilei platform.

Keywords: History of Medicine, drama, literature, 19th Century, Croatia, Dimitrija Demeter

---

* Spomenička knjižnica i zbirka Mažuranić-Brlić-Ružić, Villa Ružić, Rijeka, Pećine 5, 51000 Rijeka.
Tel. info.091/5127254

SPOMENIČKA KNJIŽNICA I ZBIRKA MAŽURANIĆ-BRLIĆ-RUŽIĆ U RIJECI

Spomenička knjižnica i zbirka Mažuranić-Brlić-Ružić spomenik je kulture Republike Hrvatske od 1946. godine. Osim umjetničkih, uporabnih i drugih predmeta vezanih za obitelji, tu se čuva više od deset tisuća jedinica iz knjižnice Ivana Mažuranića, hrvatskoga bana i književnika. Knjižnica obuhvaća knjige, rukopise, fotografije, svečane diplome, zemljovide, crteže i ostalo. Od Ivana Mažuranića knjižnicu nasljeđuju i s vremenom sređuju prema modernim knjižničarskim uzusima akademik Vladimir Mažuranić, njegov sin dr. Želimir Mažuranić te ing. Viktor Ružić, praunuk akademika Vladimira Mažuranića [1-6]. Među knjigama Ivana i Antuna te Matije Mažuranića, tu su i knjige baruna Kušlana, a naslijedem u obitelji stižu i knjige dr. Dimitrije Demetra, hrvatskog i grčkog književnika, doktora medicine i medicinskih znanosti te prvoga hrvatskoga modernog teatrologa. Uz knjige, u zbirci se čuvaju uporabni predmeti, slike i namještaj obitelji Demeter.

Cilj je ovoga prikaza, uz kraći podsjetnik na život i djelo dr. Dimitrije Demetra, široj znanstvenoj i kulturnoj javnosti prvi put predstaviti i njegovu bogatu ostavštinu u jednoj po mnogo čemu jedinstvenoj spomeničkoj knjižnici i zbirci triju znamenitih hrvatskih obitelji, okupljenih na jednomu mjestu u Rijeci.

ŽIVOTOPIS DR. DIMITRIJE DEMETRA

Do sada najbolja životopisna crta dr. Dimitrije Demetra (1811.–1872.) ona je iz pera njegova nećaka akademika Vladimira Mažuranića koju nekoliko puta i u nekoliko prigoda objavljuje javnosti. Jedna od cjelovitijih je i životopisna crta objavljena u izdanju Matice hrvatske u tiskari Karla Albrechta u Zagrebu 1891. godine. To je zapravo uvodno slovo u knjizi Dimitrije Demetra *Teuta i Grobničko polje* [7,8]. U toj životopisnoj crti akademik Vladimir Mažuranić, kao nećak te vlasnik većine ostavštine Dimitrije Demetra, osobito što se tiče njegovih knjiga, rukopisa i dokumenata te čak i njegova pisaćeg stola na kojem i piše tu životopisnu crtu, imao je najbolje izvore i podatke uza sjećanja obitelji i bogatu dokumentaciju te objavljena i neobjavljena Demetrova djela.

Kratki biografski podaci trebali bi početi s roditeljima Dimitrije Demetra. Podrijetlom Grci, pred turskom navalom zbjegom nam preko Hercegovine oko 1770. godine dolaze otac Grigorije Demeter iz Ksiatiste sa svoja dva sina, Naumom i Theodorom. Kao trgovci, Demetri su se seli-

Stranica iz albuma Aleksandre Nestoroff-Mažuranić: Demetrovi.
(Spomenička knjižnica i zbirka Mažuranić-Brlić-Ružić u Rijeci)

A page from the album owned by Aleksandra Nestoroff-Mažuranić, showing the Demeter family (Mažuranić-Brlić-Ružić Memorial Library and Collection in Rijeka)

li iz Hrvatske, Mađarske, Austrije preko Trsta do Zagreba. Tim su putem stekli veliku imovinu. Theodor Demeter, otac Dimitrijevi, oženio se oko 1790. Grkinjom, šesnaestogodišnjom Afratijom. U tom su se braku rodili Dimitrijevi brat Naum i sestre Elizabeta, Marija, Aleksandra i Roza. Dvije sestre udale su se za uglednike iz hrvatskoga političkog i kulturnog života – Aleksandra za bana i književnika Ivana Mažuranića, a Elizabeta za baruna Nikolića Podrinskog, župana zagrebačkog, poslije i u srodstvu s carskom obitelji Habsburg.

Za razliku od braće koji su postali poslovni ljudi i upravljači obiteljskog naslijeđa te osnivači i aktivni članovi različitih organizacija i udruga, Dimitrijevi opredjeljenje bilo je sasvim oprečno. Kao znakovit kuriozitet kojim je nagovijestio svoje buduće putove, vrijedi podsjetiti da je već u djetinjstvu, među inim, na materinskom – grčkom jeziku napisao dramu *Virginia*. Ipak, usprkos grčkom podrijetlu, kojega se nikada nije odrekao, školuje se na hrvatskom jeziku i potpuno priklanja hrvatskoj kulturi.

Diploma doktora medicine Padovanskog sveučilišta Dimitrija Demetra, 1836.
(Spomenička knjižnica i zbirka Mažuranić-Brlić-Ružić u Rijeci)

Dimitrije Demeter's medical diploma from the University of Padua, 1836 (Mažuranić-Brlić-Ružić Memorial Library and Collection in Rijeka)

Krenuvši poslije putovima znanosti, studirao je filozofiju i medicinu u Beču, Grazu i Padovi. Godine 1834. diplomirao je medicinu na Padovanskom sveučilištu, a dvije godine poslije tu je i doktorirao s tezom o meningitisu.

Kao jednom od najistaknutijih studenata u svojoj generaciji, te cijeneći njegove kasnije kulturne doprinose, u znamenitoj Dvorani četrdesetorice u sjedištu staroga Padovanskog sveučilišta (građen od 1938. do 1942.) nalazi se i portret Dimitrije Demetra neposredno iza govornice glasovitoga Galilea Galileija [9].

Nakon povratka u Zagreb započeo je s liječničkom praksom. No zbog otprije iskazivanih polivalentnih javno-kulturnih interesa, njegova medicinska djelatnost postupno biva potisnuta te tu neće postići one rezultate za koje je objektivno imao preduvjete.

Njegov sve veći angažman u kulturnom i političkom životu ubrzo ga afirmira kao jednu od najmarkantnijih ličnosti svoga doba. A kako i ne bi kada je cijeloga života veoma uspješno djelovao kao kulturni pregalac i istovremeno bio jedan od vodećih uglednika hrvatskoga narodnog prepo-

roda. Kao vrsnog pisca potvrđuju ga dramska djela, pripovijesti, pjesme, rasprave i članci. Uz to je i uspješan urednik vodećeg kulturnog lista *Danice*. U svojim najpoznatijim djelima *Teuta* i *Grobničko polje* progovara najčistijim preporodnim mislima te tako postaje i jedan od prvaka ilirskog preporoda. Demeter je i začetnik nove hrvatske drame, jedan je od pokretača hrvatskoga kazališta na Markovu trgu u Zagrebu, a smatra se i prvim čovjekom koji je isplatio glumački honorar u Hrvatskoj tridesetih godina XIX. stoljeća. Djelovao je poglavito kao izdavač i teatrolog, ali i upravitelj kazališta. U hrvatsku kulturu uložio je gotovo sav svoj naslijeđeni veliki imetak te je potkraj života ostao gotovo bez sredstava za život. Ipak, uredbom bana Jelačića te drugih uglednika spašena je ideja o kazalištu na hrvatskom jeziku te je Dimitriji Demetru kao njegovu vrijednom promicatelju dodijeljena i doživotna mirovina koju je zasluženno uživao do smrti 1872. u Zagrebu [10,11].

MATERIJALNA OSTAVŠTINA DR. DIMITRIJE DEMETRA U SPOMENIČKOJ KNJIŽNICI I ZBIRCI MAŽURANIĆ-BRLIĆ-RUŽIĆ

Budući da je dr. Dimitrija Demeter umro u Zagrebu 1872. bez izravnih potomaka, velik dio njegove ostavštine nasljeđuje obitelj Mažuranić, točnije sestra Aleksandra Mažuranić rođena Demeter i njezin suprug ban Ivan Mažuranić te sestra Roza Demeter. Osim velikog dijela rukopisa, osobnih predmeta i knjižnice, nasljeđuju i namještaj, slike te umjetničke i uporabne predmete. Veći dio tih predmeta nalazio se u kući Ivana Mažuranića u Jurjevskoj ulici broj 5, u Zagrebu, a razdiobom i nasljeđivanjem pripao je različitim članovima obitelji. Neke od predmeta nalazimo u kući Mažuranić u Zagrebu na istome mjestu sve do osamdesetih godina XX. stoljeća kada ih Herta von Gagern-Mažuranić dijelom prodaje, a dijelom donira različitim kulturnim ustanovama u Zagrebu. Jedan dio, kao što je rukopisna ostavština i veći dio dokumenata Dimitrije Demetra kao i drugih članova obitelji, Ivana Mažuranića, Matije Mažuranića, Frana Mažuranića i akademika Vladimira Mažuranića, ustupila je Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti te Hrvatskom državnom arhivu Aleksandra-Alka Nestoroff-Mažuranić. Dio je naslijedila i Ivana Brlić-Mažuranić, nalazi se u Slavanskom Brodu, a preko nje i akademika Vladimira Mažuranića dio ostavštine prelazi i na dr. Ivu Brlića i Nadu Brlić-Ružić. Danas se tako, osim manjih dijelova ostavštine koji se nalazi kod različitih nasljednika, većina može vidjeti u kulturnim i znanstvenim ustanovama Hrvatskoj i u spomeničkim knjižnicama i zbirkama te arhivima Brlić u

Slavonskom Brodu i Mažuranić-Brlić-Ružić u Rijeci, koji su u vlasništvu Gilde, Matilde i Viktora Ružića.

U *Villi Ružić*, Spomeničkoj knjižnici i zbirci Mažuranić-Brlić-Ružić čuvaju se naslijeđene, po obitelji Ružić, arhivalije, fotografije, portreti, uporabni predmeti, namještaj i knjige te svečane diplome i hemeroteka. Među građom koja svjedoči nazočnost obitelji Demeter, predmeti su iz neposrednog naslijeđa vezani za Aleksandru i Dimitriju Demetra, no tu su i predmeti koji posredno dolaze u obitelj preko rođaka koji su u zajedničkim rodbinskim vezama s Demetrima preko obitelji baruna Nikolić-Podrinskih, pl. Halper-Sigetskih ili pl. Kiepack. Vrijedna je zbirka arhivalija i hemeroteke koje čuvaju dokumente i članke o Dimitriji Demetru. Kao kuriozum, tu se nalaze autografi Dimitrije Demetra i školsko izvješće Zagrebačke gimnazije iz 1826., s Dimitrijom Demetrom kao učenikom. Zanimljiva je i osmrtnica Aleksande Mažuranić, Dimitrijine sestre, iz 1885. te osobito "Suze članova Narodnog zemaljskog kazališta nad grobom Dimitrije Demetra" iz 1872. godine. Uz arhivalije, tu su i knjige koje su Antun Mažuranić i Ivan Mažuranić naslijedili nakon Dimitrijeve smrti. Od knjiga izdvajamo osobito one na novogrčkom jeziku s *ex librisima* Dimitrije Demetra, kao i druga Demetrova izdanja, osobito glasovita *Gramatička pokušnja*. Od zanimljivih predmeta tu je i brojanica od jantara na zlatnom koncu, koja je pripadala Afratiji Aksenti, majci Dimitrije Demetra.

Slijede primjerci empire i bidermajer namještaja. Dvokrilni drveni ormar iz ranog bidermajera u Beču je napravljen za Theodora Demetra, oca Dimitrijeva. Zatim je tu i stolić za kartanje sa stilskim oznakama ranog bidermajera, koji je služio dr. Dimitriji Demetru. Osobito zanimljiva priča vezana je uz njegov ormar za knjige. Taj je ormar Dimitrije naslijedio od svoga oca Theodora Demetra nakon njegove smrti 1828. godine. No Dimitrija zapravo nasljeđuje dva empire kreveta, a njih 1830. daje preurediti u trokrilni ormar za knjige. Stolar iz Zagrebe prema njegovim uputama izrađuje ormar upotrijebivši u potpunosti drvo iz danih mu kreveta. Uz Dimitrijine knjige, Ivan Mažuranić nasljeđuje ormar u kojem su bile pohranjene. No priča o toj reciklaži i redefiniciji iz prve polovice XIX. stoljeća nije gotova jer generacijama nasljeđujući isti namještaj, Ivana Brlić-Mažuranić iskoristila je 1930. godine četvrtinu sačuvane, ali prije stotinu godina neupotrijebljene stranice kreveta, za okvir. Naime, 1930. je započela, a 1931. završena je genealogija obitelji Brlić-Mažuranić, koju je Ivana Brlić-Mažuranić sastavila prema obiteljskom arhivu te nakon dugotrajnogi poslije nastavljenog istraživanja podrijetla različitih članova obitelji. Prema uputama na pergamentu, slikar Nikola Gorbačevski naslikao je

Prve stranice knjige Dimitrije Demetra *Teuta* i pjesme *Grobničko polje* s portretom i autogramom autora iz 1891. (*Spomenička knjižnica i zbirci Mažuranić-Brlić-Ružić u Rijeci*).

The front page of Dimitrija Demeter's book Teuta, and a poem Grobničko polje with his portrait and signature from 1891 (Mažuranić-Brlić-Ružić Memorial Library and Collection in Rijeka)

genealoško stablo s obiteljskim grbovima i podacima uz članove obitelji, kao i tekst prigodne pjesme *Oj povorko vjekova* koju je napisala s posvetom svojim precima Ivana Brlić-Mažuranić. Tako je četvrta stranica kreveta postala okvir glasovite genealogije. Od namještaja pozornost pobuđuje pisaći stol dr. Dimitrije Demetra. Taj impozantni pisaći stol Demetar je koristio cijeli svoj život, do smrti 1872. godine. Stol nasljeđuje Ivan Mažuranić, a potom njegov sin akademik Vladimir Mažuranić. Zanimljivost je da je Vladimir Mažuranić na tom stolu napisao gotovo sva svoja književna i znanstvena djela te najveći svoj doprinos hrvatskoj znanosti, Hrvatski pravno-povijesni rječnik. Za pisanje toga opsežnog djela, Vladimir Mažuranić dao je nadograditi na stol drvenu vitrinu s 24 pretinca za svoj Rječnik. Za njegova života ostali članovi obitelji nisu smjeli ni prići tom stolu, a kamoli nešto na njemu pomaknuti. Takvu vitrinu i stol

Trokrilni ormar za knjige preuređen 1830. iz dva empire kreveta prema zamisli Dimitrije Demetra. (*Dio pokućstva u Vili Ružić na Pećinama u Rijeci*)

A three-winged wardrobe remodelled into a bookcase in 1830, according to Dimitrije Demeter's design (Furniture in Villa Ružić, at Pećine in Rijeka)

naslijedio je njegov unuk ing. Viktor Ružić te i sada služi kao radni stol njegova sina Viktora Ružića mlađeg [4,6].

U ostavštini se nalazi i portret Theodora Demetra, koji ga prikazuje 1791. godine s pismom na novogrčkom jeziku. Na obitelji Demeter i Mažuranić podsjećaju i porculanski i srebrni servisi za jelo te servisi za piće od porculana i kristala. Ovi predmeti potječu iz prve i druge polovice XX. stoljeća.

Pozornost pobuđuju i svečane diplome. Prva je diploma Dimitrije Demetra, doktora medicine iz Padove, iz 1836. godine. Drugu Dimitrijevu diplomu, s izvanredno lijepim slikovnim prilogom i pozlatom, dodjeljuje mu 1858. *Agramer Humanitäts Verrein*. Osim toga, u zbirci je i diploma Nauma Demetra, *Scheiben-Schützen Gesellschaft* u Zagrebu 1836. godine. Tu je i grafika A. Selba iz 1836. godine koja prikazuje mladolik lik Dimitrije Demetra.

Ipak, predmet koji plijeni je tabakera za kratke cigare s likom nimfe. Taj predmet prati zanimljiva anegdota koja se dogodila između Dimitrije Demetra i Ivana Mažuranića. Kao urednik *Danice*, Dimitrija Demeter je

htio što prije objaviti *Smrt Smail-Age Čengića* svoga rođaka bana i pjesnika Ivana Mažuranića. No pritisnut različitim poslovima, Ivan Mažuranić nikako nije uspijevaio dovršiti djelo pa u goste jednog dana poziva Dimitriju Demetra i na prijeveru ga zatvara u sobu. Kroza zatvorena vrata daje mu upute da sjedne za pripremljeni pisaći stol uza njegov rukopis te da djelo dovrši jer inače neće biti pušten iz sobe. Ivan je, kažu, sjeo te za nekoliko sati javio Dimitriji da je posao učinio, a ovaj ga je potom pustio iz zatvorene prostorije. Da ga odobrovolji i ispriča mu se za svoj postupak, Ivan mu daruje svoju tabakeru koja se Dimitriji odavna svidjela. Tu kutiju za cigarete, načinjenu u prvoj polovici XIX. stoljeća, nalazimo u literaturi navedenu kao “tabakeru za kratke cigare s likom nimfe”.

Ovi prikazani predmeti neki su od onih koje je za svoga života dr. Dimitrija Demeter svakodnevno rabio, kao i oni koji su bili na uporabi obitelji Demeter i s njima povezanih obitelji. Osobitost su i knjige, odnosno knjižnica dr. Dimitrije Demetra, koju on ostavlja Ivanu Mažuraniću, što u cjelini danas čini spomeničku knjižnicu Ivana Mažuranića [2,6].

IZVORI I LITERATURA

1. Arhiv obitelji Ružić, Rijeka, Pećine 5.
2. Spomenička knjižnica i arhiv obitelji Brlić, Slavonski Brod
3. Hemeroteka i fototeka obitelji Mažuranić, Biblioteka Ivana Mažuranića. Rijeka, Pećine 5.
4. Ružić V. Moje uspomene, neobjavljeni rukopis. Rijeka, 1968.
5. Theodor de Canziani Jakšić. Katalog Spomeničke knjižnice i zbirke Mažuranić-Brlić-Ružić, Rijeka, 2006.
6. Vila Ružić. URL: www.villaruzic.hr
7. Demeter D. Teuta, Zagreb: St. Kugli, 1918
8. Demeter. D. Teuta i Grobničko polje. Zagreb: Matica hrvatska, 1891.
9. Zanchin G., La Sala dei Quaranta nel Palazzo del Bo a Padova, *Acta med-hist Adriat* 2007;5(1):9-20.
10. Živančević D. Ivan Mažuranić. Novi Sad: Matica srpska – Globus, 1988.
11. Grlović M. Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća, Dimitrije Demeter. Zagreb: Matičev litografski zavod u Zagrebu, 1898.–1900., list 19
12. Frangeš I, Ravlić J. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 31. Dimitrija Demeter i Mirko Bogović. Zagreb: 1968.

SAŽETAK

U spomeničkoj knjižnici i zbirci Mažuranić-Brlić-Ružić u Rijeci, među knjigama Ivana, Antuna i Matije Mažuranića te baruna Kušlana, nalaze se i knjige iz knjižnice Dimitrije Demetra, hrvatskog i grčkog književnika, doktora medicine i prvoga hrvatskoga modernog teatrologa. Osim knjiga, u zbirci se čuvaju uporabni predmeti, slike i namještaj obitelji Demeter.

Dimitrija Demeter (1811.–1872.) rođen je u imućnoj trgovačkoj obitelji Afratije i Theodora Demetra u Zagrebu 1811. godine. Dvije njegove sestre udale su se za uglednike iz hrvatskog političkog i kulturnog života, dok su braća bili uspješni poslovni ljudi, utemeljitelji Lloyd Triestino. Dimitrija se pak posvetio znanosti te studirao na Medicinskom fakultetu u Padovi, gdje je diplomirao 1834., a 1836. i doktorirao temom o meningitisu. Za života istaknuo se među inim i kao jedna od vodećih ličnosti hrvatskoga narodnog preporoda. Napisao je drame Teuta i Grobničko polje te objavljivao članke i uređivao Danicu. Začetnik je nove hrvatske drame, jedan je od pokretača hrvatskog kazališta na Markovu trgu u Zagrebu. Djelovao je osobito kao izdavač i teatrolog.

Na sveučilištu u Padovi u Galileovoj sali (dei magnifici quaranta) nalazi se i portret Dimitrije Demetra odmah iza govornice glasovita Galileja.

Ključne riječi: povijest medicine, teatrologija, književnost, XIX. stoljeće, Hrvatska, Dimitrija Demeter

---

Prijevod sažetka na engleski jezik: Marijana Dworski, prof.